

ŞAİR VE GECEKUŞU: İNCE İŞÇİLİK

Üstün BOL, 16.06.2022

<https://hertaraf.com/haber-sair-ve-gecekusu-ince-iscilik-ustun-bol-9003>

Cihan AKTAŞ kitaplarını okurken dönemin sosyal hayatı, politik tartışmaları, insanların o tarihlerdeki öncelikleri üzerine geniş bir bilgiye de sahip olur okur. Yazarın önceki kitaplarında da gördüğümüz bir husustur bu. Cihan AKTAŞ'ın öykü ve romanlarının üç durağı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İran, Azerbaycan ve Türkiye üçgeninde yazılan bu metinler her üç ülkenin de siyasi ve sosyal handikaplarına, insanların acı ve mutluluklarına ve aynı zamanda farklılıklarına genişçe yer ayırır.

İran, Azerbaycan ve Türkiye gibi geniş bir coğrafyada kalem oynatıyor olmak, bu üç ülkenin de geniş kültürel hinterlandından etkilenmek bir yazar için oldukça besleyici olmalıdır. Bu büyük coğrafya yazı dilinin hareket alanını genişletirken aynı zamanda sözü bereketlendirir ve çoğaltır. Öykü ve romanların çoğunlukla bu üç ülke merkezinde geçmesi ilaveten başka ülkelere yapılan seyahatler, başka kültürlerle kurulan temaslar, Balkanlar, Afrika, Amerika ve Avrupa gezileri yazarın dimağında mutlaka izler bırakıyordur. Dili geliştiren, bakışı genişleten okumalar, bütün bunların yanında insanlara karşı iyi niyet ve güzel düşünceden damıtılmış bir serüven olmalıdır Cihan AKTAŞ'ın yazarlık öyküsü.

Ahlaki Politik

Cihan AKTAŞ, edebi üslubunun naifliğine, doğrudan siyaset üretmemesine rağmen; politik vurgudan çekinmeyen, dünyaya bakış açısını, yergilerini metinlerinde korkusuzca dile getiren bir yazardır. Kitaplarında döneminin hemen hemen bütün itirazlarını dillendiren bir kahraman bulmak hiç zor değildir. Okuruna saygı duyan bir yazar için kaçınılmaz bir durumdur bu. Burada onu döneminin diğer büyük yazarlarından ayıran özelliği ise bu politik tartışmalara yaklaşırken sergilediği vicdani, ahlaki ve dürüst tutumdur. Onun eserlerinde İstanbul'u işgal edenlere, tarihi eserlerini çalanlara övgüler olmadığı gibi; çaldığı eserleri İngiltere'ye götürünlere; *'Bu eserler İstanbul'da kalsaydı görgüsüz ahali onlara zarar verirdi, Londra'ya*

götürerek İngilizler bu eserleri korudu' gibi oryantalist bir bakışta yoktur. Ne olduğunu, kim olduğunu bilen ve bu bilgi nedeniyle kompleks taşımayan, içimizden biridir o.

Şehir Tutulması kitabı gezi olayları sonrasında ortaya çıkan kırılmalı bir zeminde sözünü son derece politik bir biçimde söyleyen bir kitaptı. Tarafların bütün hırçınlığına ve saldırganlığına rağmen şehir, mimari ve söz hakkı üzerine esasen keskin ve net görüşleri kimseyi kırmadan söyleyebilmişti. Ancak; kimseyi kırmamak için sözünden tasarruf etmeyen bir eserdii Şehir Tutulması. Muhatapları kitabı okuduğunda kendisine karşı söylenmiş, saldırgan olmayan ama keskin eleştirileri kolaylıkla görebiliyordu.

Cihan AKTAŞ, şehir ve mimari üzerine politik eleştirilerini Şehir Tutulması ile bitirmedi. Şair ve Gecekuşu'ndan önce yazdığı Şirin Dügünü romanında da bir Fars-Türk klasiğı olan Ferhat ile Şirin aşkının yanında, benzer eleştirilere yer verdi. Yazıldığı dönem dikkate alındığında üzerinden yüzlerce yıl geçmiş bir aşk hikâyesini günümüze taşıırken şehirleşme problemi üzerine politik bir eleştiri dokumak yazarın sahiciliğini, hayatın en az bizim kadar içerisinde olduğunu göstermesi açısından manidardı. Bir başka açıdan da yazarın sokağın ve hayatın dinamiklerini dikkatle gözlemlediğini gösteriyordu.

Sınıra Yakın ve Bana Uzun Mektuplar Yaz romanları da zamanının politik tartışmalarından yeterince beslenmişti. Bana Uzun Mektuplar Yaz'da 80'li yılların siyasi tartışmaları, ailelerin bu tartışmalardaki esasen politik olan ama politik değilmiş gibi görünen tutumları, öğrencilerin bölünmüşlüğü ve güç dengeleri üzerine var olma çabalarına dikkat çekiyordu. Bir yandan bağımsız bir kimlik oluşturmaya çalışan yatılı okul öğrencilerinin diğeri yandan bağımlı bir kimlikle hayatla kurdukları ilişkiler bugün bile yeni kuşakların hayatlarına dokunacak tazelikteydi.

Sınıra Yakın romanı ise İran ve Türkiye toplumlarının hem ülke siyaseti hem de halkların gözündeki politik çelişkilerini ortaya koyması açısından önemliydi. Eserin edebi niteliğini geride bırakmayan, paralel bir doku olarak ortaya çıkan bu politik eleştiri de ne kadar dikkate alındı bilinmez. Bir otobüs yolculuğunda farklı milletlerden insanların birbirleriyle ilişkileri, acıları, neşeleri, tepkileri ve düşünceleri ancak bu kadar detaylı ve titiz işlenebilirdi. Sadece yolcuların değil otobüs muavininin dondurucu soğukta lastik tamir ederken düşündükleri, sınırdan geçerken otobüs yolcularının korkuları, sınır askerlerinin öğrenilmiş refleksleri sağlam bir gözlem ile aktarılmıştı. Sınırdan geçer geçmez değişen kimlikler, kıyafetler ve düşünceler ile politik eleştiri bütün ağırlığını hissettiriyordu. Bu edebi politik söylem yazarın öykülerinde de hep mevcut oldu. Cihan AKTAŞ, başörtüsü yasaklarından, eğitim hakkına, dezavantajlı gruplardan Kürt meselesine, şehirleşme ve sivilleşme problemlerinden kadın haklarına kadar

çok geniş bir alanda toplumun bütün meselelerini öykülerinde gergef gibi işledi. Şair ve Gecekuşu da hayatın politik kurgusu içinde bu eleştirilerden payını aldı.

Kitaplarını incelediğimizde Cihan Aktaş metinlerinde baskın vurgunun kadına yapıldığı söylenebilir. Öykülerinde, romanlarında, eleştiri metinlerinde kadın sorunu ya başrol oynar ya da konu bir bağlam ekseninde bir şekilde toplumun kadına bakışına, haklarına, kadının yıpratılmasına ve değersizleştirilmesine temas eder. Yukarıda bahsettiğimiz kitapları dışında Üç İhtilal Çocuğu, Kılık Kıyafet ve İktidar, Sistem İçinde Kadın, İslamcılık, Türbanın Yeniden İcadı, Bacıdan Bayana, Devrim ve Kadın, Tesettür ve Toplum, Yakın Yabancı, Seattle Günlüğü (hatta), Hazreti Zeynep, Mahremiyetin Tükenişi, Hazreti Fatıma, Azizenin Son Günü kitaplarını bu örneklik için bir çırpıda sayılabilir.

Şair ve Gecekuşu romanında da yazar, bu hassasiyetini farklı dönemlerde yaşamış iki özel kadını, Cevriye Banu ve Nimet Gecekuşu'nu buluşturarak anlatmaktadır. Nimet Gecekuşu'nun hikâyesi kahramanımızın babası Tahir Efendinin Şapka İnkılabı sonrası, şapka giymemiş yaşlı bir insana saldırılmasına şahitlik etmesi ile başlar. Aynı tarihlerde gazete haberlerinde Bacak Güzeli yarışmasının reklamlarının yayınlanmakta olduğunu ve İngilizler'in İstanbul'u terk etmesinin hemen sonrasında 1925'te okullarda başörtüsü yasağı uygulandığını Tahir Efendiden öğreniriz.

Bunlara ilaveten Tevhidi Tedrisat kanununun çıkarılması, medrese ve tekkelerin kapatılması gibi dini alanı daraltan ve yok sayan uygulamalar ise -kızlarının ve ailesinin hilafına- Tahir Efendiyi Erzincan'a göç etmeye mecbur kılacaktır. Tahir Efendi adeta Devrim

Kanunlarından kaçmakta, uzağa giderse, köyüne dönerse Devrim Kanunlarından kurtulacağını düşünmektedir. Tahir Efendinin göç etmesine neden olan kararların siyasi boyutu olduğu ve bu göçten roman boyunca en çok etkilenen insanların ailenin kadınları olduğu ise aşikârdır.

Nimet Gecekuşu, iyi eğitim almış, sarayın eli altında yetişmiş diyebileceğimiz bir İstanbul ailesine mensup iken; Cevriye Banu Çankırı'nın Atkaracalar İlçesinin en saygın ailelerinden birine mensuptur. İyi eğitim almaları ortak paydaları olsa da Cevriye Banu Kadiri Tarikatı mensubu olarak Nimet Gecekuşu'ndan ayrılır. Onu Divan'ını yakmaya götüren bahtsızlığı ise, içinde bulunduğu tarikat-köy denkleminin 'Kadın şiir mi yazar?', 'Kime yazıyor bu şiirleri?' söylentileridir. Kader iki kadının acılarını ortaklaştırmaktadır.

Nimet Gecekuşu'nun uçarı kardeşi İffet'le babası arasında geçen bir tartışma bugüne de mesajlar verir. İstanbul'dan ayrılmayı istemeyen İffet, nişanlısının babasını yobazlıkla suçladığını söyler. Babasının Cumhuriyet aleyhinde konuşması, uzamı bugüne kadar ulaşan ve halen varlığını sürdüren bir travmadır. Cevriye Banu'nun ailesinde yaşananlar da çok farklı değildir. Kadının dilsizliği, ikinci eş/kuma gerçeği, 'Aman, söz olur, kim ne der' travması o günün Çankırı'sında olduğu gibi bugünün Türkiye'sinde de halen caridir.

Cevriye Banu'nun da Nimet Gecekuşu'nun da hikâyesine konu olan çizgi, kaçınılmaz bir biçimde politik bir düzlemde yol almaktadır.

İnce İşçilik

Cihan AKTAŞ metnini birçok eserden ayıran özellik her cümlesinde dikkatinizi çeken İnce İşçilik'tir. Cevriye Banu'nun Atkaracalar'da büyüdüğü, yaşadığı konak bu ince işçiliğin detaylarıyla doludur. Bundan yüzlerce yıl önce yaşanan bir konakta nasıl bir hayat söz konusudur? Bu hayatın detayları neredeyse noksansız olarak yazarın kaleminde görünür. Tarlalarda yetiştirilen buğday bir yandan su değirmeninde öğütülürken diğer yanda dibek dövülmektedir. Konağın kızlarının bir kısmı şerbet damıtırken, diğerleri tarhana kurutmaktadır. İşini bitiren salça kaynatana yardım eder, yün çırpanın elinden tutar. Nihayetinde bazlamalar pişirilir ve el birliği ile yemek hazırlanıp sofraya kurulur.

Konağın yaşamı tasvir edilirken mimari bir eser olarak özellikleri de ihmal edilmez. Cumba, hayat, avlu, kuyu, ocak ve bunların yaşama uygun ergonomisi de bir ressam titizliğiyle resmedilir. Kadınların rahat çalışabilmesi için erkeklerin 'Cıbrpat' içeri dalmayacak kadar hassasiyet göstermesi de konak sakinlerinin inceliğine ve estetiğine dâhildir.

Cevriye Banu'nun konağı ne kadar ihtişamlı ise Nimet Gecekuşu'nun Erzincan Esesi köyündeki evi o kadar gösterişsizdir. İstanbul'da saray yavrusu bir konakta başlayan ve Erzincan'da derme çatma iki odalı bir fakirhaneye uzanan Nimet Gecekuşu'nun hikâyesi, hayal kırıklıkları, yoklukları, umutsuzlukları ve hüznü ile bütün detaylarıyla romanda resmedilecektir. Okur, zaten zor ayakta duran iki odalı evin rüzgâr estikçe sallanan duvarlarında sallanmakta, üfürümlerini üzerinde hissetmekte, kışın bir inekle paylaşılan odanın tezek kokusunu burnunda duymaktadır. Evin bahçede yer alan, kışın ve karanlık gecelerde kimi zaman korkudan kimi zaman soğuktan gidilmeyen tuvaleti kendi hayatımızda bir yere denk düşmektedir. Evin tek dekoru diyebileceğimiz ve çoğumuzun çocukluğunda evlerimizin duvarını da süsleyen geyikli halı Nimet Gecekuşu kadar bizim de dert ortağımız ve evimizin tek konforlu eşyasıdır.

Atkaracalar'daki konağı diri tutan şey konağın kızlarının ister ev sahibi olsun, ister 'evlatlık', konağa kattıkları kişiliktir. Konağın erkek karakterlerinin konaktan uzak ve nispeten silik kişilikleri kadın karakterlerin güçlü kimliklerini daha da ortaya çıkarır. Sıkıştığında her şeyi terk ederek kaçan erkek sakinlerine inat, Cevriye Banu, konağın bütün yükünü sırtlanarak bir geleneği sürdürmektedir. Atalarından ne gördüyse onu eksiltmeden aksine çoğaltarak kendinden sonrakilere emanet etmeye çalışan Cevriye Banu bir roman kahramanından ziyade köyümüzde, mahallemizde her an karşımıza çıkabilecek cefakâr bir, anaç karakterdir. Bununla birlikte konağın evlatlığı Erguvan da sanki kapı komşumuz kadar sahici ve yalındır. Erguvan'ın karakterindeki gelgitler, açmazlar, âşık olmaktan çok, evlatlıktan kurtulmak için birine bağlanmaya çalışması bir yakınımızın hikâyesi kadar içeridendir.

Erguvan'ın *'Bırak Cevriye abla birinin gönlünde olduğuma inanayım, isterse gerçek olmasın'* sözleri hem evlatlık olmanın hem engelli olmanın problemleriyle layık görülmediğini düşündüğü bir duyguya özlemin ifadesidir. Sevmekten çok seilmeyi istemek, kendisi beklenilirse de birini beklemek en çok kadınların karşılaştığı bir çaresizliktir.

Cevriye Banu ömrünü nasıl konağa adamışsa Nimet Gecekuşu da varlığını ailesine, sevdiklerine adamıştır. Cevriye Konağın işlerini yürüterek bir vasiyeti yerine getirmekte, insanlara yardım ederek yaşama gücü bulmaktadır. Nimet ise varlığını köyde başkalarına ve kendine faydalı olmaya çalışarak ayakta tutmaktadır. Hala kitap okumakta, köyün çocuklarına ve kadınlara eski ve yeni alfabeyi öğretmekte, terzilik yapmakta, bir gün İstanbul'a döneceğini ilişkin umutlar yeşertmektedir.

Geçmişe sadakat

Şair ve Gecekuşu'nu okurken yazarın iki kitabı zihnimize dönüp durmaktadır. Sınıra Yakın, esas itibariyle bir otobüs yolculuğunun dar alanında yaşanırken detayları itibariyle coğrafi sınırlara aşan bir genişliğe sahiptir. Bu yanı sıra Şair ve Gecekuşu'nun serüveni ile Sınıra Yakın benzerlik gösterir. Diğer yandan yazarın birçok kitabında gördüğümüz ama 'Bacıdan Bayana – İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi' kitabında cisimleşen kadın meselesi kitapta öne çıkmaktadır. Bu iki kitap birlikte okunduğunda yüzlerce yıl önce bir konakta yaşanan kadın hikâyeleri ile yeni cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadın problemlerinin nasıl ortaklaştığı; 2000'li yılların başında ise kadın sorununun iyileşmek yerine kendinden öncekileri de kapsayarak genişlediği görülmektedir.

Cihan Aktaş'ın bütün kitaplarında dikkatimizi çeken, hakikate sadakat bilinciyle dönemin dilini ustaca kullanma becerisi bu kitapta da korunmuştur. Yazar, bir kısmına kulaklarımızın aşına olduğu bir kısmını ise ilk defa duyduğumuz kelimeleri güncel hayatta kullanıldığı biçimiyle satırlara dizmiştir. Bibi, Eze, Hayat, Terek, Hedik, Kavut, Çemiş, Çedere, Gahk, Bastık, Küstek... gibi onlarca kelime kitapta kayıt altına alınmış, roman ile kültürel bir şahitlik ve aktarım gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Bir Borç Olarak Şair ve Gecekuşu

Cihan AKTAŞ için Şair ve Gecekuşu -bir röportajında ifade ettiği üzere- Anadolu'ya borcudur. İnsanların kolayca terk edebildiği bir coğrafyada, Türkiye'de, kendini topraklarına borçlu hissetmek özellikle de genç kuşaklar için anlaşılabilir bir durum olmayacaktır! Her ne kadar yeni kuşak için anlaşılır olmadığını söylesek de, Türkiye 1990'larda bizim kuşağımız için de terk edilebilir bir ülkedir. 28 Şubat'ın karanlık günlerinde bu ülkeden gitmek ve bir daha dönmek çoğumuzun aklından geçmektedir. O karanlık günlerde hepimizden daha ağır bedel ödeyen kadınlar sorunu bir başka merhaleye taşımakta 'Bu ülkeye çocuk doğurmak istemiyorum' demektedir. O gün yaşama alanı bırakılmayan insanların kurduğu bu cümleleri kıyasıya eleştirenler bugün sağlıklı bulmadıkları bir yönetim şekline karşı daha ağır cümleleri rahatlıkla kurmaktadır. Kendini güç ve iktidarın mutlak hâkimi gören bu kitle bizim kuşağımızdan farklı olarak maddi varlıklarının konforuyla yurt dışında yaşamayı da halen tercih etmektedir. Güçlü olanın haklı olduğu bir düzende, ezildiğini düşünen, ülkesini, terk etmekle tehdit etmektedir! Bu çerçevede, Cihan Aktaş'ın makul ölçülerini, soğukkanlılığını koruyarak bu tehditler arasında ve taraflardan birini tercih etmeden Anadolu'ya borcu olduğunu düşünmesi, üzerinde çokça yoğunlaşmamız gereken bir konudur.

Şirin'in Düğünü için Amasya'ya giden, Ferhat'ın su kanallarında dolaşan, Ferhat ile Şirin müzesini detaylıca inceleyen, efsaneyi Farsça aslından okuyan; Sınıra Yakın kitabını yazmadan önce İran'dan Türkiye'ye, Türkiye'den İran'a otobüsle yolculuk yapan yazar; bu kez hikâyenin geçtiği Erzincan ve Çankırı'ya defalarca giderek, kahramanlarının bulabildiği mezarlarını ziyaret ederek biz alacaklılarına borcunu hakkıyla ödemiştir. Ama neyleyim ki, gönül bu borcun bitmesini asla istemeyecektir

Not: Bu makale Umran dergisi Mayıs 2022 sayısında yayınlanmıştır.